

İNSAN VARLIĞI VE YARATMA DUYGUSU

Prof.Dr.Şahin YENİŞEHİRLİOĞLU*

Evren bir bilinmezler diyarı. Sınırları olmaksızın sınırları var. Ya da sınırları olmakla birlikte sınırları yok. Yani sınırları ve sınırsızlıkları olmakla birlikte sınırları yok. Yani, sınırları ve sınırsızlıkları içiçe ya da özdeş, hem o hem de o değil. Dolayısıyla evren de evrenlerden ya da evrenler de evrenden oluşmakta.

Bu süreç içinde, yani oluşma süreci içinde, adı üzerinde oluşma süreci, her şey oluşmakta. Hem madde, hem tin, hem maddesel olan hem tinsel olan.

Bütün bu oluşan şeyler, nesnelere, "fenomen"ler bir dünya ortaya çıkarmaktalar. Bu dünya yaratı dünyasıdır. Bu dünyanın algılanmasıyla elde edilen de bir duygudur. Doğayı algılarız, evreni algılarız, gökyüzünü algılarız, yıldızları algılarız, bütün biçimleri ve renkleri algılarız. Evren, bir bütün biçimler ve renkler dünyasıdır. Evren bir ölçüler, biçimler, renkler sonsuzluğudur. Bu sonsuzluk bir estetik sonsuzluktur. Evren, geometrik bir akıldır, denebileceği gibi, – çünkü orada bütün biçimler ve sayılar vardır – evren estetik bir duygu+akıl bütünlüğüdür de diyebiliriz. Çünkü

* Prof.Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Sistemantik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalı Başkanı

bütün soyut ve somut biçimler olduğu gibi, bütün keşfedilmiş ve henüz keşfedilmemiş renkler de orada vardır.

Böyle bir renkler ve biçimler diyarında insan varlığı estetik hazza ve çoşkuya anında sahip olur, onu algılamaya başladığı zaman. Küçük bir bebek elinin parmaklarını emerken bu doğa hazzının narsist yanına daha şimdiden uyanmış demektir.

Bu hazzın içinde bütün sanatların doğal ama bilinçsiz kaynağını buluruz. Sanatsal haz bizim yapımızda yaratılmamızla birlikti peşinen varolandır zaten. Bizim bünyemizde bulunmasaydı, peşinen yer almasaydı, felsefi bir deyişle önsel bir yeti olarak kaynağımızda varlığına sahip olmasaydı, daha sonraları bilinçle ve eğitimle geliştiremez ve dolayısıyla da sırası geldiğinde de yaratamazdı.

Demek ki bizdeki sanatsal haz, sanatsal yaratının temelinde bulunmaktadır. 1. Sanatsal yaratı hem basit hem karmaşık, hem soyut hem somut, hem yalın hem de opak bir yapıya sahiptir. Doyasıyla, biraz önce dile getirdiğimiz nesnelere, şeylere, "fenomen"ler dünyasını hem akılsal hem duygusal olarak, hem duyum hem de zekâ dünyamızda hem benzetiriz (taklit ederiz) hem de benzetmez (taklit etmez) yepyeni bir yaratı evresine çeker yerleştiririz. Yaratının özgün yanı bu özellikten doğar. İşte Platon Devlet adlı yapının, bir felsefi sanat romanı olan muhabbetlerinin – karşılıklı olarak sohbet eden, söyleşen düşünürleri – Onuncu kitabının (595 abc – 596 abcde) kısımlarında bu gerçeği dile getirmiyor mu?... Platon'un kardeşi ve Sokrates'in öğrencisi olan Glaukon ile hoca Sokrates arasında, benzetme – taklit – kopya – yansıtma – sûret – öykünme kavramlarını yapısında barındıran "mimesis" kavramına ilişkin olarak şu tartışma geçer:

1 Bkz.Yenişehirlioğlu, Şahin.: Bir yansıtma Olarak Sanat ve Sanatçının Kültürel İşlevi. Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 4. Ulusal Sanat Sempozyumu, Kültürün Gelişiminde Sanatın Öncülüğü, 4-6 Mayıs 1994 Beytepe/Ankara, s. 163-168.

“Sokrates.– Kurduğumuz devletin kurulabilecek devletlerin en iyisi olduğuna beni inandıran çok şeyler var. Ama inancımı asıl destekleyen, şiir üstüne vardığımız kuraldır.

Glaukon. – Hangi kural?

– Şiirde benzetmeye dayanan her şeyi atma. Bunun ne kadar yerinde olduğu, insanın içindeki güçleri birbirinden ayırdıktan sonra bütünü ortaya çıktı.

– Nasıl?

– Bunu sizlere söyleyebilirim; çünkü gidip beni benzetmecilik yapan tragedya şairlerine ve daha başka yazarlara fitlemezsiniz. Bence bu çeşit eserler zararlıdır; onları seyreden ve dinleyen hazırlığı yoksa, yani benzetilen şeyin gerçekten ne olduğunu bilmiyorsa, içinin düzeni bozulur.

– Seni bu düşünceye götüren nedir?

– Söyleyeceğim, çaresiz. Çocukluğumdan beri Homeros'a duyduğum sevgi ve saygı duraksatıyor beni, ama gene de söyleyeceğim. Bütün o güzel tragedyalara yaratanların ilk ustası, yol göstereni Homeros'tur, biliyorum. Ama doğrunun hatırı bir insanın hatırından daha büyüktür; düşündüğümü söylemek zorundayım.

–Elbette.

– Dinle öyleyse, daha doğrusu cevap ver.

– Sor.

– Her türlü benzetmenin aslı nedir, söyleyebilir misin bana? Çünkü bunun neye yaradığını ben de pek kestiremiyorum.

– Olabilir, hiç de şaşmam buna; gözleri iyi görmeyenlerin en keskin

gözlerden kaçanı gördükleri olur arada bir.

– Doğru, ama apaçık görsem de bir şeyi, senin karşında söylemeye dilim varmaz ki. Kendin gör de söyle.

– Peki, araştırmamıza her zaman tuttuğumuz yoldan gidelim mi gene? Her zaman ne yapıyoruz: Aynı adı verdiğimiz değişik nesnelere hep birden içine alan bir İDEA, bir kalıp alıyoruz. Anlıyorsun değil mi ne demek istediğimi?

– Anlıyorum.

– İstersen gene değişik çeşitleri olan herhangi bir şeyi alalım; örneğin, dünyada birçok sedirler ve masalar var, değil mi?

– Var.

– Ama bence sedirler ve masaların hepsi iki ideanın içine girer: Sedir ideası ve masa ideası.

– Evet.

– Bunlardan her birini yapan işçi bir ideaya uydurur yaptığını, ideasına göre kimi masalar yapar, kimi sedirler, kimi daha başka şeyler; biz de bunları kullanırız. İdeanın kendine gelince, bunu yapan işçi yoktur değil mi? Nasıl yapabilir?

– Hiç yapamaz.

– Ama şimdi sana söyleyeceğim işçiye ne diyeceksin bakalım.

– Hangi işçi?

– Bütün işçilerin yaptığı ayrı ayrı şeylerin hepsini yapan.

– Yaman bir usta olacak bu dediğin adam.

– Hele dur, göreceksin daha da yaman olduğunu. Bu usta yalnız bütün ev eşyasını yapmakla kalmaz, bütün bitkileri, bütün canlı varlıkları ve kendini de yapar. Dahası var; yeri, göğü, tanrıları, göklerde ve yerin altında, Hades'in ülkesinde ne varsa hepsini o yapar.

– Böyle ustaya can kurban!

– İnanmıyor musun dediğime? Böyle bir işçi olamaz mı diyorsun? Yoksa bütün bunların bir türlü yaratıldığını, başka türlü yaratılmalarına imkân olmadığını mı söylemek istiyorsun? Senin bile bütün bunları bir türlü yaratabileceğinin farkında değil misin?

– Hiç de zor değil, birkaç türlü olabilir bu iş; hem çabuk, çarçabuk. İstersen bir ayna al eline, dört bir yana tut. Bir anda yaptın gitti güneşi, yıldızları, dünyayı, kendini, evin bütün eşyasını, bitkileri, bütün canlı varlıkları.

– Evet, görünürde varlıklar yaratmış olurum, ama hiç bir gerçekliği olmaz bunların.

– İyi ya, tam üstüne bastın işte düşüncemin; çünkü bur türlü varlık yaratan ustalar arasına ressamı da koyabiliriz, değil mi?

– Koyabiliriz tabii.

– Yaptığı şeyin gerçekliği yoktur diyeceksin, ama ressamın yaptığı sedir de bir çeşit sedir değil midir?

– Evet, görünüşte bir sedir onunki de.

– Ya dülgerin yaptığı? Biraz önce demiştin ki dülger sedir ideasını, yani bizce aslını, özünü yapmaz, bir çeşidini yapar.

– Demiştim, evet.

– Sedirin aslını yapmadığına göre, gerçeğini değil, gerçeğine benzeyen bir örneğini yapmış olur. Dülgerin, yahut başka bir ustanın yaptığı şey tam anlamıyla gerçektir diyen de aldanır bir bakıma.

– Öyleyse dülgerin yaptığı işin, asıl gerçeğin yanında sönük kalacağına hiç de şaşmamalı.

– Hayır.

– Peki, şimdi bu ve buna benzer işleri örnek alarak benzetmenin ne olduğunu düşünelim mi?

– Düşünelim.

– Üç türlü sedir olmadı mı şimdi? Biri asıl sedir ki onu yalnız Tanrı yapabilir diyebiliriz, kim yapabilir onu Tanrıdan başka?

– Yalnız o yapabilir bence de.

– Sonra dülgerin yaptığı sedir.

– Evet.

– Üçüncüsü de ressamınki olsun.

– Olsun.

Demek ki üç türlü sedirin üç de ustası var: Ressam, dülger, Tanrı.

– Üç, evet.

– Tanrı, ya canı öyle istediği için, ya da başka türlü olamayacağı için bir tek sedir yapmış, o da sedirin aslı, özüdür. Bu türlü iki sedir yapmamış tanrı, yapmayacak da hiç bir zaman.

– Neden?

– Çünkü iki tane yapsa, kendiliğinden bir üçüncüsü, ikisini birleştiren bir üçüncüsü çıkacak ortaya; asıl sedir, öz sedir bu olacak, öteki ikisi değil.

– Doğru.

– Tanrı bunu biliyordu her halde, Şu veya bu sedirin değil, tek gerçek sedirin yaratıcısı olmak istediği için bir tane yapmış asıl sediri, sedirin özünü.

– Öyle anlaşılıyor.

– Peki, Tanrıya sedirin, daha başka nesnelere yaratıcısı diyelim mi öyleyse?

– Yaratıcı ona diyebiliriz yalnız, sedirin de, her şeyin de aslını o yarattığına göre.

– Ya dülger, ona sedirin işçisi diyelim mi?

– Diyelim.

– Ressam ne oluyor peki? Ona da sedirin işçisi, yapıcısı diyebilir miyiz?

- Hiç de diyemeyiz.
- Öyleyse sedirin nesi olur ressam?
- Ötekilerin yaptığı şeyin benzetmecisi demek uygun olur gibi geliyor bana.
- Güzel! Demek bir şeyin aslından üç derece uzağını yapana benzetmeci diyorsun.
- Tamam.
- Tragedya şairinin yaptığı da bu değil mi? Benzetme değil mi onun yaptığı da? O da kraldan, yani doğrudan, üç sıra aşağıdadır öyleyse, bütün benzetmeciler gibi.
- Öyle görünüyor.
- Benzetmeci üzerinde anlaştık demektir; ama şimdi şu soruma cevap ver: Ressamın benzerini yapmaya çalıştığı, sedirin aslı olan o tek ve öz gerçek midir? Yoksa dülgerin elinden çıkan sedirler mi?
- Dülgerin elinden çıkan sedirler.
- Onları oldukları gibi mi yapar, göründükleri gibi mi? bunu da iyici açıkla.
- Ne demek istiyorsun?
- Şunu demek istiyorum: Bir sedire yandan, karşıdan veya başka bir tarafından bakınca sedir değişir mi, yoksa değişik mi görünür? Her şey için bunu sorabilirim.

– İkinci dediğin doğru; değişik görünür, ama değişmez.

– Şimdi şunu düşün: Resim her şeyin nesini vermek ister? Olduğu gibi mi yapar bir şeyi, görüldüğü gibi mi? Görünenin benzetmesi midir, gerçeğin kendinin mi?

– Görünenin.

– Demek ki benzetme sanatı gerçekten bir hayli uzak kalır. Her şeyi benzetebiliyorsa bu, her şeyin küçük bir yönünü yapmasından ötürüdür; bu yön de gölgenin gölgesidir. Bilirsin, ressam, bir kunduracının, bir marangozun, yahut başka bir ustanın resmini yapar da, bunların sanatından anlamaz. İyi bir ressam, öyle bir marangoz resmi yapar ki uzaktan çocuklara ve bilgisizlere gösterse kandırabilir onları; çünkü gerçek bir marangozun görünüşünü vermiştir ona.

– Kandırabilir tabii.

– Bak şimdi, dostum, ne çıkıyor bütün bunlardan,....” 2.

Bu uzun alıntıyı neden buraya aktardık? Yazıyı okuyana, yaratma olgusunun içinde yer alan mantıksal yargı sonucu ortaya çıkan estetik belirlemeyi göstermek için. Platon, bu açıklamalarda, nesnenin özüyle doğanın özünü sanatın özü çerçevesinde irdelemeye tabî tutuyor. Yaratma, yapma ve benzetme olguları arasındaki bağları ve farkları saydamlaştırıyor. Sanatın kaynağının gerçeğin kaynağı ile aynı olduğunu dile getiriyor. ama, sanattaki aldaticı bir yan, illüsyonist bir yansıtma bulunduğunu da vurgulamadan edemiyor. Sanata hem tapıyor, sanattan hem korkuyor günümüzde olduğu gibi. Sanatın aldaticı yanını eğitici yanının içinde eritmeye çalışıyor. Çünkü bütün sanatların temelinde, aynı

2 Platon; Devlet. 7. Basım. Çev. Sabahattin Eyüboğlu–M.Ali Cimcoz. Onuncu Kitap. Remzi Kitapevi, İstanbul 1992., s. 281–285.

zamanda, hem soyut ve hem de somutu içeren doğanın bulunması kesin bir zorunluluktur. Çünkü soyut ta, somut ta doğanın bir parçasıdır. Üstelik her türlü devim (hareket), devingenlik, ses, renk, biçim, söz, yazı, dinginlik doğanın içinde bulunmakta, insanın bir ürünü olsa bile, insan da doğaya ait olduğuna göre, onlar da yine eninde sonunda doğanın bir ürünü olarak sayılmak zorundadırlar. Artı olarak her şey ve her yaratı zaman ve mekân boyutlarında gerçekleştiğine göre, onlar da doğanın birer aslı ögesidirler.

İşte Platon, yukarıdaki alıntıda yargının içine mantığı sokarak, sanatın yaratılma gerçeğinin kökeninde bir “öz” yattığını, bu “öz”ün de felsefî bir gerçeklik olarak ifade edilmesinin ancak “İdea” özel terimiyle karşılanabileceğini söyleyip savunuyor.

Sanatın aldatıcı olmayan bir gerçeklik, sahte olmayan bir yaratı olabilmesi için, Platon şiirde olduğu gibi resimde de”... benzetmeye dayanan her şeyi atmak” gerektiğini vurguluyor.

Şimdi, bize göre, önemli olan soruyu soruyoruz tam bu noktada; neden platon gibi bir dehâ sanatta olumsuz bir yan görüyor ve o olumsuzluğu gidermeye, sanatın dışına çıkarmaya uğraşiyor? Çünkü, Ona göre sanat basit bir benzetme ve o yolla da bir kandırma olamaz. Önemli olan insanı bir varlık olarak, içinde bulunduğu diğer varlıklar dünyasında gerçeğin bilincine ulaştırmak. Gerçeği ancak, gerçeğin bilincine ulaştıktan sonra kavrayabiliriz çünkü. Salt bu belirleyici ilkedden dolayı da (596 de) de “ayna” örneğini vermektedir: Nesnelere dünyasına ilişkin olarak şu sözlere bir kez daha eğilelim; nesnelere dünyasını, “güneşi, yıldızları, dünyayı, kendini, evin bütün eşyasını, bitkileri, bütün canlı varlıkları” insan aynı Tanrı gibi yapabilir. bunun için de basit bir gereç kullanacaktır: Ayna. ama ortaya çıkan görüntüler dünyası gerçeği yansıtmakla birlikte gerçek değildir. sadece bir yansıtma ya da yansıma. Gerçek gibi gerçek olmayan gerçek.³

3 Platon; a.g.y. (596 de), s. 282.

Burada “ayna”, örnek olarak kopya edebilme, aynısını bir anda yansıtabilme gücü açısından yaratmak edimi olarak evrensel bir önem, boyut ve nitelik kazanıyor. Sanki bize daha o dönemlerde psikolog–filozof Lacan, daha öncesi Freud’u haber veriyor. Bir ayna aracılığı ile, çarçabuk bütün dünyayı, nesnel dünyasını, evreni, dört bir yanı, bir anda yaparsın, canlıları bir bir gösterirsin.

Ama, aslında, sen, şimdi bu görünen dünyayı yaptın mı? Yoksa yaptın gibi mi görünüyor ayna içinde gördüğün dünya? Ayna içinde görünen dünya yapıldı mı yoksa sadece yansıtıldı mı? O görünen nesnel var mı asılları içinde yoksa yok ta var gibi mi görünüyorlar? Yani, sahte, aldatıcı, illüzyonist bir gerçekle mi, yalancı gerçekle mi yüzyüze geliyoruz? O zaman ayna içindeki yansıtılan nesnel dünyası sadece adı üstünde bir yansıtılan değil mi? Gerçeğin yansıtılan gerçeği. Burada, asıl, öz gerçek hangisi? İşte Platon bunun, bu savın kavgasını veriyor nesnel idealist felsefi tezinde; gerçek nedir öyleyse sorusunu sordurtmak ve ne işe yaradığını işaret etmek için. O’na göre gerçek, gerçeğe götürür, aldatmaz. Sanatsal yaratı da gerçek olduğuna göre, hiçbir zaman bizi aldatmamalı, sahteye ulaştırmamalıdır. Çünkü, ancak bizi gerçek bilinçlendirir ve eğitir. Sanattan da beklenen bizi eğitmesidir. Ancak, o zaman sanat insanoğlu için yararlı olur. Yoksa, “zararlı” olma tehlikesini içermektedir. Platon’un düşüncesine göre, Bu sayfalardaki alıntının başında buna işaret ettiğini görüyoruz filozofun.

Neden düşünür bu denli duyarlılık gösteriyor sanatın kaynağı ve işlevi konusunda. Çünkü sanat O’na göre “ideal” bir “Devlet”in kurulmasında başlıca rollerden birini üstlenecektir. Salt bu nedenle de **Devlet** adlı yapıtının “Onuncu Kitap”ı sanatı açıklanması, sanatın ontolojisi ve epistemolojisi üzerine ayrılmıştır. Sanatın özünün temeli Tanrı, Demiurgos, Idea özdeşliğidir. İşte mitoloji bu noktadan doğmaktadır. Platon’un Devlet’i aynı sanat gibi mitolojik bir varlıktır. idea’ya dayanmasının temeli de bunu göstermektedir. “Idea”, “Devlet” ve “Sanat”

birer mitos'tur, bu felsefede. "Mitos ne demek? Olmayanın olabilirliliğini düşünerek, olabilirliliğini olmaz gibi göstermek demek."⁴

Mitos ise imgelemi (hâyâli) öngörür. Hâyâl görmek sanatın içinde vardır. Hâyâl dünyası (Imgelem dünyası) sanatın mitolojik kaynağıdır. Mitolojik kaynak ise bilinenler ile bilinmeyenleri birarada içiçe içermektedir. Bu noktada gerçeğin bulunup ayıklanması gerekmektedir. O işi de estetiğin etiği yüklenecektir. İşte Platon ve onun tilmizi Aristoteles sanata etik bir işlev, ahlâksal bir boyut yüklemişlerse, amaç, insan varlığının estetik ve etik bir varlık olmasını hazırlamaktır.

Aristoteles Poetika adlı kitabının (1447 a) kısmında sanatların birer "taklit" olduklarını aynı Platon gibi kabul ettikten sonra onların nasıl bizi en sonunda etik bir olguya, yani "İyi" ve "Kötü" ayrımına ulaştıracağını söylüyor: "O halde epos, tragedya, komedyâ, dithrambos şiiri ile flüt, kitarâ sanatlarının büyük bir kısmı, bütün bunlar genel olarak taklittir (mimesis). Ancak adı geçen bu sanatlar, şu üç bakımdan birbirlerinden ayrılırlar: Taklit etmede kullanılan araç bakımından, taklit edilen nesnelere bakımından, taklit tarzı bakımından. ister bir sanatçı yetisi, isterse alışkanlığa dayanan bir ustalıklı olsun, bazı sanatlar renkler ve figürler aracılığıyla taklit eder. Bazı sanatlar ise ses aracılığıyla taklit eder; buna göre de bütün adı geçen sanatlarda genel olarak taklit, ya ritim, ya söz ya da harmoni aracılığıyla gerçekleştirilir. Öyle ki, bu üçü ya ayrı ayrı, ya da birlikte kullanılır."⁵ dedikten sonra aynen şöyle devam ediyor: Sanat bir edimdir, etkinliği sadece sevmek, beğenmek, hoşlanmak üzerine kurulmaz. Aynı zamanda onun etik yanı iyi ve kötü edinimi de bağrında barındırır. Etkileme gücünün sınırları etik, estetik ve eğitimle bağlantılıdır. Çünkü Aristoteles'e göre eylem ve onu gerçekleştiren kişilerin eyleme yükledikleri bir etik nitelik vardır. İşte sanatın içinde bu özelliği de yakalıyoruz.

4 Yenişehirlioğlu, Şahin.; İmgelerin Sisi. Alkım Yayınevi. Mayıs 1994. Ankara., s.52.

5 Aristoteles; Poetika. 5. Basım. Çev. İsmail Tunalı. İst. 1993. (1148 a)., s. 13-14.

Sanat, sanatçı, taklit, iyi ve kötü bir edim içinde: “O halde taklit edenler (sanatçılar), eylemde bulunanları taklit ettiklerine göre, buradan zorunlu olarak şu sonuç çıkar: eylemde bulunanlar ya iyi ya da kötüdürler; insanlar, karakter bakımından iyi ya da kötü olmaları bakımından birbirlerinden ayrıldığına göre, bütün ahlâksal özelliklerimiz dönüp dolaşım sonunda bu iyi-kötü karşılığına varır.

Buna göre ozanlar, ya ortalama insandan daha iyi ya da daha kötü olanları yahut da ortalama insanların eylemlerini taklit ederler. Aynı şeyi ressamalarda da buluyoruz: Polygnotos daha iyileri, Pauson daha kötülerini, Dionysios ise gerçeğe uygun olan kişileri taklit etmeye çalışmışlardır. Bundan başka şu da açıktır: Adı geçen taklitlerden (sanatlardan) her biri, birbirinden farklı olan (iyi, gerçeğe uygun ve kötü) eylemleri taklit etmesi bakımından ötekenden ayrılmakla yine bu ayrılığı gösterir.”⁶

Hegel, Estetik adlı yapıtının Fransızca baskısının dördüncü cildinde, bu “taklit – mimesis” olgusunu “L’Art de L’Acteur” (Oyunculuk Sanatı) başlığı altında tiyatro alanında ele alıp irdelenecektir: “Müziğin yanısıra, gerçek drama sanatı da, yalnızca modern zamanlarda tam anlamıyla bir gelişme gösteren oyunculuk sanatını bağrında barındırmasıyla varlığını pekiştiriyor.”⁷ Çünkü Hegel’e göre, oyunculuk sanatı bir öykünme, yansıtma olarak sahne sanatının temelinde yatan evrensel bir ögedir. Eski Grek tragedyasında söylem ve söyleme sanatı heykel sanatına çok sıkı sıkıya bağlıydı. Şiir sanatı da bu bağlamda önemli bir anlatım aracıydı. O nedenle de Homeros’un destanları şiirle içiçeydi ya da şiirsel destanlardı.

Oysa filozofun sözünü ettiği “modern zamanlarda” yani 18. yy. ve 19.yy. ortalarına doğru drama sanatında oyunculuk başlıbaşına bir sanat olarak gelişme göstermiş ve oyun da ön plâna çıkmıştır. O zaman da bu oyunculuk sanatının en önemli ilkesi; dile getirdiği söylem ve şiirsel ifadesidir. Çünkü, bu söylem ve şiirsel ifade öyle bir biçimde oyuncu

6 Aristoteles; , a.g.y. (1448 a.), s. 13–14.

7 Hegel; Esthetique. 4. cilt. Çev.S.Jankélévitch. Türkçesi Ş.Yenişehirlioğlu. Flammarion. Paris. 1979. s. 254.

tarafından dile getirilip sahneleniyorki, bu durumda da yalnızca bu iki özellik oyuncunun kullandığı bütün “jestleri, edimleri, devimleri, vurgulamaları, müziği, dansı, sahne kullanımını” , davranış modellerini, “mimik”leri bastırıp egemenliği altına alıyor. Oyuncu böylece, sanatını dilsel ifade içinde de serimleme durumunda kalıyor. O aynı zamanda şair de kesiliyor sanki sahnede, izleyici karşısında. Eski Grek tiyatrosundaki, açık havadaki doğal dekor, doğadan kesitler yerine, bu kez, bu yeni dönemde kapalı mekân dekorları gündeme geliyor. Böylece sahne düzeni de değişikliğe uğruyor. Dikkatler biraz daha fazla oyunculuk sanatı üzerine yoğunlaşıyor.

İşte bu nedenle de oyuncu “modern zamanlarda”, Hegel’i bakılırsa, “sanatçı payesi”ni hak etmiş, “onlarda bir sanatçı karyeri onurlandırma” durumuna gelinmiştir. Yani sanatçılık bir karyerdir artık yaşamda ve toplumsal işlevde. Böylece yine Hegel’e göre, oyuncu olmak ne bir “ahlâksal yoksunluk” ne de bir “toplumsal değersizlik”tir.⁸ Tam tersine toplumsal bir değerdir. Bu sözlerinde Hegel, sanatın toplumsal işlevi ve değeri konusunda büyük ölçüde Platon ile buluşurken, Aristoteles’le de tam bir mutabakatlık gösteriyor. Sanki bir tür Platon ve Aristoteles düşüncelerinin birleşimini, yani sentezini yapıyor.

Evet, sanat ve sanatçı, her zaman gündemde, ilkçağlardan bu yana. İnsanın hem kendisini, hem karşısındakini, yani hem özneyi, hem nesneyi ve hem de zaman ve mekânı, yani çevreyi yansıtma duygusu, öykünmesi (taklidi-mimesisi) hep doğal bir gereksinim olmuştur. Bu noktada “natüralist” (doğalcı) sanat okulu haklıdır. Ama, bu yansıtma orada tikanıp kalmamış, bilincin evrelerinde gelişip pekişerek bilinci de yansitmaya başlamış, böylece hem bireyin, hem de toplumun dışavurumu, resmedilişi olmuştur. İşte tam bu noktada Platon’un aynası ile Sartre’in romanı Bulantı ve Özgürlük Yolları’nın bir farkı yoktur. Sanat, insanın varoluşunun bireysel-toplumsal sentezinin aynasıdır. Modern zamanlar olan günümüz de bunu göstermektedir bize.

8 Hegel; y.a.g.y., s.258.

“İnsan varlığı sanatın doğasını, doğasının kaynağını “mimos”ta bulmaktadır. Demek ki sanatın köklerinin bulunduğu yer bu sanatsal hareketin varoluş bilincidir.” 9 Bu “varoluş bilinci” de bir insan olarak “tam bir varlık olmak için 60 trilyon hücrenin uyumlu işbirliğine ihtiyaç duyar.”10

9 Yenişehirlioğlu, Şahin.; y.a.g.y. H.Ü.yay., s.165.

10 Hoagland, B.Mahlon.; Hayatın kökleri. 3. Basım.Tübitak Yay. Ankara. Nisan 1994. Çev.Ş.Güven–A.Serin., S.14.